

Дергалюк М.О.

д.е.н., доцент кафедри економіки і підприємництва

Вишняк І.М.

КПІ ім. Ігоря Сікорського

ВПЛИВ РІВНЯ ІНФЛЯЦІЇ НА РЕАЛЬНІ ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ

Інфляція в Україні залишається одним із ключових чинників, що визначають темпи соціально-економічного розвитку держави. Протягом останніх двох десятиліть вона неодноразово ставала як відображенням внутрішніх структурних проблем, так і реакцією на зовнішньополітичні потрясіння. На відміну від класичного уявлення про інфляцію як суто монетарне явище, український досвід демонструє, що її природа значно складніша. Вона формується під впливом поєднання монетарних, виробничо-структурних, логістичних і психологічних факторів. Саме тому інфляційні коливання в Україні відображають не лише грошово-кредитну політику, а й ефективність державного управління, рівень розвитку ринкової конкуренції та соціально-економічну адаптивність населення.

Загалом, у період з 2008 по 2024 рік Україна пережила кілька хвиль інфляційних шоків. Після світової фінансової кризи 2008–2009 років, коли інфляція перевищила 22 %, економіка почала поступово стабілізуватися. Однак події 2014–2015 років — анексія Криму, війна на Донбасі, девальвація гривні — спричинили новий інфляційний вибух. У 2015 році рівень інфляції сягнув 43,3 %, тоді як зростання номінальних заробітних плат становило лише близько 20 %. У результаті реальні доходи громадян скоротилися на понад 23 %. Це був період, коли навіть формальне підвищення зарплат і соціальних виплат не компенсувало втрату купівельної спроможності. Державна індексація доходів проводилася із запізненням, а ціни на базові товари, такі як продукти харчування, медикаменти та паливо, зростали нерівномірно. У 2016–2019 роках ситуація почала стабілізуватися завдяки впровадженню політики інфляційного таргетування Національним банком України. Середньорічна інфляція у 2019 році знизилася до 4,1 %, що стало рекордно низьким показником за останні 10 років. Реальні доходи населення зростали в середньому на 10–12 % щорічно, що свідчило про відновлення купівельної спроможності. Водночас це зростання було нерівномірним — у великих містах темпи підвищення заробітних плат значно перевищували середньоукраїнські, тоді як у сільських регіонах або малих містах приріст доходів був у межах 4–6 %. Внаслідок цього посилилася територіальна диференціація добробуту населення, яка стала помітним соціальним викликом для держави[1].

Починаючи з 2020 року, інфляційні процеси в Україні знову активізувалися. Пандемія COVID-19, порушення логістичних ланцюгів, падіння виробництва та зростання світових цін на енергоносії створили додатковий інфляційний тиск. За підсумками 2021 року інфляція становила 10 %, а вже у 2022 році, після повномасштабного вторгнення Росії, показник зріс до 26,6 %. Це було зумовлено руйнуванням інфраструктури, скороченням виробничих потужностей і зростанням витрат на логістику. При цьому номінальна заробітна плата у 2022 році зросла лише на 4,5 %, що означало фактичне падіння реальних доходів на понад 18 %. Особливо вразливими виявилися працівники бюджетної сфери, пенсіонери та внутрішньо переміщені особи, які втратили стабільні джерела доходу[2].

Варто наголосити, що інфляційний вплив проявляється не лише у загальному зростанні цін, а й у зміні структури споживання населення. У 2023 році понад половину всіх витрат українських домогосподарств становили витрати на продукти харчування. Для порівняння, у 2010 році ця частка не перевищувала 35 %. Таке зміщення структури витрат свідчить про те, що значна частина населення витрачає більшу частину доходів на задоволення базових потреб, втрачаючи можливість інвестувати у власний розвиток, освіту, охорону здоров'я або житло. Це є одним із ключових індикаторів зниження реальних доходів і погіршення соціального становища.

Інфляція має також виражений регіональний вимір. Наприклад, у 2023 році найвищі темпи зростання цін спостерігалися у південних і східних областях, де через бойові дії та логістичні труднощі суттєво подорожчали паливо, продукти та комунальні послуги. У

західних регіонах, навпаки, спостерігалось активніше зростання номінальних зарплат у сфері послуг, будівництва й логістики, що частково компенсувало інфляційні втрати. У середньому по країні реальна заробітна плата у 2023 році знизилася на 5,9 %, але у прифронтових регіонах падіння перевищувало 10 %. Таким чином, інфляція не лише знижує купівельну спроможність, а й поглиблює соціально-територіальну нерівність[1].

Суттєвий вплив на реальні доходи мають інфляційні очікування населення. Опитування НБУ свідчать, що понад 70 % громадян вважають подальше зростання цін неминучим. Це створює ситуацію, коли споживачі прагнуть витратити кошти швидше, що лише посилює інфляційний тиск. Водночас підприємці включають у ціну майбутні очікування, що призводить до самопідживлення інфляції. Психологічний фактор відіграє тут не меншу роль, ніж реальні економічні процеси. Для прикладу, після різкого зростання курсу долара в лютому 2022 року, навіть при стабілізації валютного ринку влітку того ж року, ціни на більшість імпортованих товарів не знизилися, оскільки бізнес не був упевнений у довгостроковій стабільності гривні. Пенсійна система та державна соціальна політика в Україні поки не здатні ефективно компенсувати інфляційні втрати. Попри проведення щорічної індексації, рівень пенсій залишається нижчим за фактичний прожитковий мінімум. У 2024 році середня пенсія становила близько 5 500 грн, тоді як вартість споживчого кошика для літньої людини перевищила 7 000 грн. Це означає, що більшість пенсіонерів фактично живуть у стані прихованої бідності, особливо в умовах постійного підвищення цін на ліки, продукти й комунальні послуги[2].

Для робітників приватного сектора інфляційний тиск проявляється у зменшенні реальної вартості заробітної плати. Наприклад, у 2023 році номінальна зарплата зросла на 11 %, але при інфляції 12,9 % реальне зростання було від'ємним — мінус 1,7 %. Це означає, що навіть при підвищенні окладів громадяни могли купувати менше товарів і послуг, ніж роком раніше. Особливо складною ситуація залишається у сфері освіти та охорони здоров'я, де державне фінансування обмежене, а зарплати не встигають за інфляцією. Монетарна політика держави відіграє вирішальну роль у стабілізації доходів населення. У 2023 році Національний банк утримував облікову ставку на рівні 25 %, що допомогло стримати інфляцію, але водночас зменшило доступність кредитів для бізнесу та населення. У 2024 році облікова ставка була знижена до 20 %, а рівень інфляції — до 8,6 %, однак це ще не призвело до повного відновлення купівельної спроможності громадян. Реальні доходи почали зростати лише у другій половині 2024 року, коли стабілізувався валютний курс, а уряд збільшив мінімальну зарплату до 8 000 грн[1].

Отже, інфляція в Україні є не лише макроекономічним показником, а й потужним соціальним фактором, що впливає на структуру споживання, рівень нерівності та соціальну стабільність. Її наслідки проявляються через зниження купівельної спроможності, скорочення заощаджень і звуження середнього класу. Для того щоб інфляційний процес не перетворювався на фактор соціальної дестабілізації, державна політика має бути спрямована на підтримку реальних доходів через індексацію соціальних виплат, стимулювання продуктивної зайнятості та підвищення ефективності податкової системи. Лише за умов, коли темпи зростання номінальних доходів стійко перевищуватимуть темпи інфляції, можливе реальне підвищення добробуту населення, відновлення довіри до національної валюти й формування стійкої соціально орієнтованої економіки.

Перелік посилань:

1. Гречко, О. Ю., & Марков, В. С. (2024). Вплив інфляційних процесів на діяльність підприємств. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (14). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-14-04-01>
2. Козюк В.В., Кремезь А.С. Диференціація нерівності розподілу доходів населення України у воєнний і повоєнний період. *Innovation and Sustainability*. 2023. №1. С.64-71.